

SAŠA ŽIVINA

Dubravka Oraić Tolić,
nagrađivana pjesnikinja
i književna teoretičarka,
za Express otkriva
detalje života s
hrvatskim disidentom,
književnikom i
diplomatom koji se odbio
rukovati sa Sanaderom

MOJ ŽIVOT S BENJAMINOM: LJUBAV BEZ KOMPROMISA

Razgovarala:
ANA GRUĐEN

Književna teoretičarka, pjesnikinja, esejistica i prevoditeljica Dubravka Oraić Tolić rođena je u Slavonskom Brodu 1943. godine. Filozofiju i ruski jezik s književnošću studirala je u Zagrebu i Beču, a doktorsku je disertaciju obranila 1988. godine. Od '70-ih do '90-ih godina prošlog stoljeća radila je u Zavodu za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a od 1998. redovita je profesorica teorije književnosti. Za svoj rad primila je mnoga priznanja, između ostalog Državnu nagradu za životno djelo u području humanističkih znanosti za 2012. godinu, Nagradu HAZU 2013. za najviša znanstvena i umjetnička dostignuća u Republici Hrvatskoj u području književnosti te Nagradu "Vladimir Nazor" za životno djelo. Redovita je članica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti od 2014. godine, u Razredu za književnost, te potpredsjednica Matice hrvatske. Dubravka Oraić Tolić napisala je mnoge knjige iz područja teorije književnosti, među kojima su: "Teorija citatnosti", "Muška moderna i ženska postmoderna" i "Akademsko pismo". Također, pisala je radove o Antunu Gustavu Matošu, objedinjene u knjizi "Čitanja Matoša", ali i zbirke poezije "Oči bez domovine", "Urlik Amerike" i "Palindromska apokalipsa". Krajem prošle godine izašla je njezina knjiga "Tvojim glasom: Ljubav u sjeni politike", u izdanju Ljevaka, u kojoj Dubravka progovara iz perspektive pokojnog muža Benjamina Tolića. Nakon objavljivanja Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika 1967. godine Tolić odlazi u Beč u emigraciju, gdje nastavlja studij filozofije. U Hrvatsku se vraća u vrijeme Hrvatskog proljeća te u nekoliko navrata završava u zatvoru. Na prvim demokratskim izborima na listi HDZ-a ulazi u zagrebačku gradsku skupštinu, a tijekom '90-ih godina radi u diplomaciji, najprije u hrvatskom veleposlanstvu u Bonnu, a zatim u Zürichu. Neko vrijeme obnašao je dužnost glavnog urednika HINA-e, a nakon dolaska Ive Sanadera na čelo HDZ-a Tolić napušta stranku, ali i dalje politički djeluje kroz druge stranke i organizacije. Po svojim političkim stajalištima držao se izvornog pravaštva Ante Starčevića, a za sebe je volio reći da je "suverenist, a ne nacionalist". Knjiga "Tvojim glasom" počinje njihovim upoznavanjem u osnovnoj školi u Donjim Andrijevcima, a završava Benjaminovom smrću 2022. tijekom ljetovanja u Biogradu na Moru. Ovaj odnos, koji je trajao cijeli jedan život, obilježili su politika i njihov odnos prema njoj. Od godina provedenih u Beču, povratka u domovinu, Benjaminova zatvaranja, života bez putovnica te ponovnog odlaska u inozemstvo, no ovog puta u

Nastavak na sljedećoj stranici →

Zaljubila sam se u Benjamina kad mi je ulovio i darovao jelenka velikih rogova u trećer

potpuno drukčijim ulogama, Dubravka Oraić Tolić ispisuje više od 300 stranica, prvenstveno, ljubavne priče. Tako da bi točniji podnaslov ove knjige možda bio "Politika u svjetlu velike ljubavi".

Express: Zbog čega ste u knjizi "Tvojim glasom" odabrali pisati iz perspektive muža Benjamina?

Knjiga je nastala u dvije faze. U prvoj fazi, neposredno nakon Benjaminove smrti, pisanje mi je bilo terapija. Činjenice da smo veselo otišli na godišnji odmor u Biograd na More, da je Benjaminu pozlilo na plaži, da je prevezen u zadar-sku bolnicu i da se s Covid odjela vratio u Zagreb u limenome lijesu djelovale su mi kao nestvarna priča iz nekoga horor filma. Imala sam osjećaj da Benjamin nije umro, da stoji pokraj mene i pita me sjećam li se našega djetinjstva, ljubavi, događaja i ljudi koji su obilježili naš život. Zapisivala sam njegovim glasom i nisam mislila na knjigu. Sve je to bilo odviše emotivno, intimno, bolno i neshvatljivo. Prijatelji iz Zavičajnoga društva Posušje u Zagrebu izvukli su me iz toga stanja nizom memorativnih projekata u kojima su sudjelovali brojni drugi prijatelji i Benjaminovi poštovatelji. Pohranila sam svoje emotivne zapise i počela sudjelovati u ostvarivanju tih projekata. Bila je to nova, još učinkovitija terapija. Za prvu obljetnicu smrti u Posušju su utemeljene Stipendija i Književna nagrada 'Benjamin Tolić', podignut mu je spomenik pred novom školom u Posušju, rad akademskoga kipara Tomislava Kršnjavoga, i održan simpozij, otkrivena mu je spomen-ploča u Biogradu na Moru i objavljena postumna knjiga "Stojim pred vama" (Alfa, 2023). Nakon godinu dana objavljen je "Benjaminov zbornik: U čast eruditu i domoljubu" (Alfa i OMH Posušje, 2024), a na njegov rođendan, 8. srpnja, dodijeljene su u Posušju drugi put učenička stipendija i književna nagrada koje nose Benjaminovo ime. Kada je sve to bilo gotovo, moja mi je urednica Nives Tomašević, koja je znala za moju terapiju pisanjem, rekla: "E, sad je dosta, idemo napraviti od tvojih zapisa knjigu!". I tako je nakon dvije godine nastala druga faza pisanja. Spontani Benjaminov glas postao je literarni postupak.

Express: Jeste li imali dileme oko toga trebate li baš tako pristupiti ovoj knjizi?

Ne, nisam imala nikakve dileme. Kao profesorica književnosti znala sam za postupak očudenja. Očudenje je novo viđenje svijeta iz neobične perspektive, primjerice djeteta. Viktor Šklovski razjašnjava postupak očudenja na primjeru prvoga susreta N. Rostova u Tolstojevu "Ratu i miru" s operom. Kao četrnaestogodišnja djevojčica Nataša ne doživljava

Benjamin je odbio potpisati osudu Deklaracije. Iste večeri prijatelj mu je dojavio da se sprema njegovo uhićenje i on je prvim vlakom otišao u Beč

operu kao umjetničko djelo glasa, glazbe i kostima, nego komentira da je Mjesec prikazan kao rupa od kartona, a ljudi stalno plješću. Nakon dvije godine memorativne terapije odmah mi je bilo jasno: glas moga Benjamina bit će postupak novoga viđenja i našega života i žanra autobiografije. Tako je nastala neobična dvojna autobiografija pisana glasom voljene osobe koje više nema. U prvoj fazi pisanje je bilo emocionalno teško, a u drugoj literarno lako. Trebalo je samo emotivnu priču o ljubavi i smrti prošarati društvenim događajima i političkim okvirom jednoga, danas dalekoga doba. U prvoj sam verziji rukopisa plakala, u drugoj se suze nisu smjele vidjeti.

Express: Muža ste upoznali u osnovnoj školi i proveli cijeli život zajedno. Danas su takve ljubavne priče gotovo nevjerovatne. Kad ste se zaljubili u Benjamina?

Benjamin i ja našli smo se u istome trećem razredu u osnovnoj školi u slavonskome selu Donji Andrijevi, kada se njegova mama s obitelji doselila iz Posušja, a moja sa mnom iz Borova. Benjamin je bio najsiromašniji dijete u razredu, a ja najljepše odjevena djevojčica. Sva su djeca sve do snijega išla u školu bosa, samo sam ja nosila lakirane borovske cipele. Nitko nije imao kišobran, a meni

Prala sam boce u tvornici mineralne vode Bad Vslau, otvarala vrata pacijentima i čistila cipele kod doktora Kuntschika u Mariahilfer StraÙe, raznosila cvijeće iz cvjećarnice na Grabenu po bečkim kućama

je mama nabavila preko svojih borovskih veza bijelu plastičnu kabanicu na točkice iz Jugovinila. Meni se odmah svidio crni dečko s prslukom od grube vune na golo tijelo, a njemu nakindurena djevojčica. No glavni krivci za ljubav bili su leptiri i zbirka kukaca u petome razredu. Lovili smo ih zajedno na livadi pokraj šumice u blizini Benjaminove kuće i imanja moga djeda. Bio je lipanj, trava visoka do naših glava, sve puno leptira i kukaca. To je trajalo prilično dugo. Benjamin mi je nalovio hrpu leptira svih boja, među njima i kralja svih leptira – lastin rep. U lovu ga je ubo bumbar, prst mu je natekao, a kada sam ga pitala je li ga boli, viteški je odgovorio da ga baš nimalo ne boli. Na kraju je ulovio i jelenka velikih rogova. Njega je htio zadržati za svoju zbirku, ali dao ga je meni. Tako je moja zbirka kukaca bila najljepša u razredu. U jednom eseju o školskim zadaćama napisala sam da sam tada dobila svoju najdražu peticu, ali i ljubav za cijeli život. I eto opet očudenja: u životu nije bilo "rogova".

Express: Otišli ste u Beč kako bi Benjamin izbjegao istragu nakon što je odbio potpisati osudu Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika. Što je zapravo bila Deklaracija iz 1967. i kako je djelovala na vaš životni put?

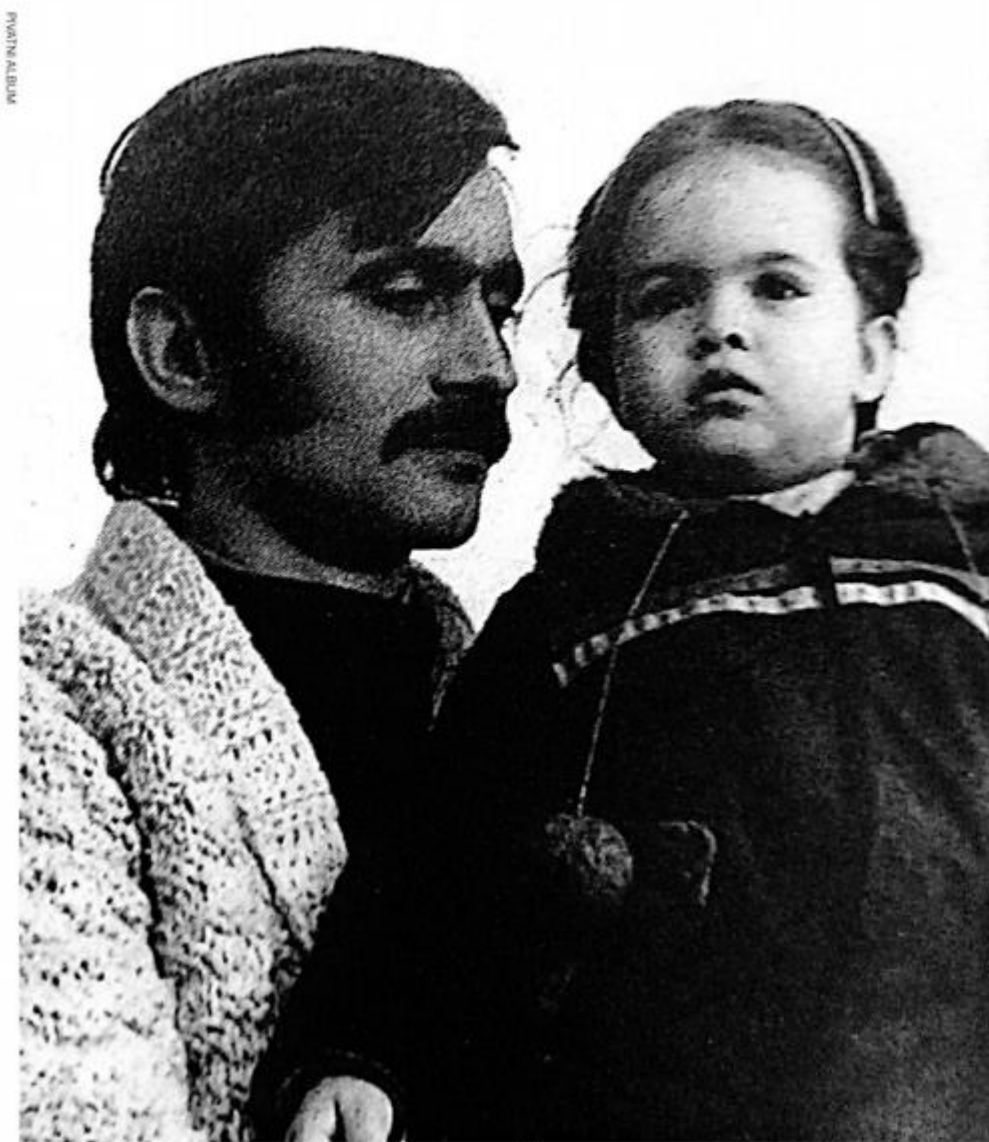
U godini Deklaracije mi smo bili apsolventi na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Nismo sudjelovali u njezinu donošenju niti smo to mogli, ali je ona ipak ostavila duboki trag u našem životu i odredila našu sudbinu. Priča danas djeluje nevjerovatno, pa bi mi bilo drago da mlade generacije čitajući tako nevjerovatnu priču saznaju nešto i o tome za njih dalekom dobu.

Sredinom 1960-ih u Titovoj se Jugoslaviji osjeća dah političkih promjena. Tito se riješio svoje desne ruke, šefa Udbe Aleksandra Rankovića, otvaraju se granice i prvi "gastarbajteri" kreću u Njemačku, Šime Đodan piše kako sve devize završavaju u Beogradu. U Hrvatskoj na vlast dolazi liberalno krilo Saveza komunista, u Zagrebu s Nebodera na trgu padaju protujugoslavenski letci, u znanosti o književnosti Zagrebačka stilistička škola napušta socrealizam, Antun Šoljan i "krugovaši" okreću se u književnosti prema Zapadu. Ide se u Trst po traperice i šušlavce, ulice se pune prvim automobilima (znameniti fičo), a domovi prvim TV aparatima i hladnjacima, odzvanjaju zvuci popularne glazbe po zapadnim uzorima od San Rema do Beatlesa.

I tada, u takvome ozračju političkoga popuštanja socijalističkoga sustava, otvaranja prema Zapadu i hrvatskoga nacionalnog buđenja, nastaje Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog

U razredu osnovne škole u Donjim Andrijevcima. Do kraja života je bio vitez

jezika iz 1967. Bio je to veliki prasak kojim počinje Hrvatsko proljeće.

Deklaracija je zamišljena u Matici hrvatskoj kao ustavni amandman na Novosadski književni dogovor iz 1954. o jedinstvenom srpsko-hrvatskom ili hrvatsko-srpskom jeziku. U Deklaraciji se tražila samostalnost hrvatskoga jezika i njegovo narodno ime. Potpisalo ju je 18 kulturnih ustanova i brojni pojedinci u kulturi, među njima i Miroslav Krleža. No shvaćena je kao politička bomba, neprijateljski čin protiv samih temelja Titove Jugoslavije – bratstva i jedinstva naših naroda i narodnosti.

Nakon članka u Vjesniku "Politika, a ne lingvistika" kreće hajka na inicijatore i potpisnike Deklaracije kakvu je danas teško zamisliti. Radni kolektivi Rade Končar, Prvomajska, Elka, Gredelj i drugi pišu režirana pisma u kojima se traži kažnjavanje neprijatelja naše socijalističke domovine, isključuju se iz Saveza komunista sveučilišni profesori Miroslav Brandt, Ljudevit Jonke i Ivo Frangeš,

Dubravkina i Benjaminova kći Iva Tolić danas je jedna od najuspješnijih i najplodnijih hrvatskih znanstvenica. Nije išla stopama roditelja, posvetila se molekularnoj biologiji na IRB-u

profesori Aleksandar Flaker, pjesnik Josip Pupačić i mnogi drugi dobivaju "opomene pred isključenje", a Krleža unatoč Titovu zahtjevu ne povlači potpis nego daje ostavku na članstvo u SKH. Baš u to vrijeme Benjamin se kao ne-tom diplomirani germanist zaposlio na Gimnaziji u Đurđevcu. Hajka je stigla i u škole, pa su i one morale osuditi Deklaraciju. Na dva tajna glasanja u zbornici u đurđevačkoj gimnaziji osuda nije prošla, nego tek na trećem, javnom glasanju. Ljudi su se bojali da će izgubiti posao ili završiti u zatvoru. Benjamin je odbio potpisati osudu Deklaracije i demonstrativno napustio zbornicu. Imao je tada 23 godine. Iste večeri prijatelj mu je dojavio da se sprema njegovo uhićenje i on je prvim vlakom, bez razjašnjenja, otišao u Beč.

Za tjedan dana došla sam u Beč da vidim što se dogodilo. Kada sam čula da je Benjamin odlučio uzeti politički azil, našla sam se pred najtežom odlukom u životu. Morala sam izabrati između svega što su bile moje vrijednosti: mame, prijatelja, studija, domovine i Benjaminova. Izabrala sam Benjaminova. Tako je nastala naša bečka emigrantska epizoda, koja nam je odredila život.

Express: Kako pamтите vrijeme provedeno u Beču?

Prva godina našega izbjeglištva, 1967., bila je vrlo teška. Politički azil dobivao se tada u Austriji prolaskom kroz izbjeglički logor u Traiskirchenu pokraj Beča. Logor je izgrađen za izbjeglice iz istočnoga bloka nakon Mađarske revolucije 1956. Ponovno je živnuo 1968., kada je udomio izbjeglice iz tadašnje Čehoslovačke nakon ruske invazije. Kroz taj logor prolazili su sredinom 1960-ih protujugoslavenski nastrojeni studenti i intelektualci iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine (primjerice Bruno Bušić, Vinko Grubišić, Jure Knezović i dr.), a zatim sudionici i sputnici Hrvatskoga proljeća nakon njegova gušenja 1971/72. Kroz taj smo logor prošli i nas dvoje. Moja mama nije o tome ništa smjela znati jer bi svisnula od tuge. Postati politički emigrant u to je doba značilo postati narodni neprijatelj i nikada se ne vratiti kući.

Nakon dobivanja izbjegličkog statusa istodobno smo radili i studirali. Prala sam boce u tvornici mineralne vode Bad Vöslau, otvarala vrata pacijentima i čistila cipele kod doktora Kuntschika u Mariahilfer StraÙe, raznosila cvijeće iz cvjećarnice na Grabenu po bečkim kućama i radovala se svakom šilingu koji sam dobivala kao "trinkgeld". Benjamin je radio kao čuvar u skladištu poljoprivrednih strojeva, slagao knjige u knjigovežnici i poučavao njemačkomu časne sestre u Hrvatskome dušobrižničkom centru Am Hof.

Druge godine našega izbjeglištva nastavili smo studij filozofije na Bečkome sveučilištu i doživjeli studentsku revoluciju 1968. Sudjelovali smo u demonstracijama protiv perzijskoga šaha Reze Pahlavija u Beču i pribivali studentskim nepodopštinama u predavaonicama na sveučilištu. Bili smo i na velikom studentskom skupu "Evolucija ili revolucija" u Bonnu. Na tome skupu službena jugoslavenska delegacija hvalila je samoupravljanje kao idealan put u socijalizam, a Benjamin je ad hoc napisao koreferat u kojemu je iznio probleme u Jugoslaviji oko Deklaracije, centralizacije deviza i političkih nesloboda. U službenoj delegaciji nastala je konsternacija. Benjamin ih je uzalud

Nastavak na sljedećoj stranici →

'Kad je postao urednik HINA-e, nije bila važna istina: da je Benjamin erudit i poliglot, da je pre

pozivao da nastave raspravu argumentima. Taj njegov neočekivani koreferat bio je nakon našega povratka glavni dio optužnice za neprijateljsku djelatnost. U Bonn smo išli s prijateljima, za koje se poslije ispostavilo da su – Udbini suradnici! Jedan je imao kodno ime "Marijan" a drugi "Putnik". Tako nas je Udba stalno pratila i dobivala informacije iz prve ruke, od naših vlastitih prijatelja, kao kod Kafke ili Orwella.

No emigracija je imala i svijetlu stranu. To je naš studij u Beču, naši boravci u Hofburgu u Središnjoj nacionalnoj knjižnici, pohađanje predavanja na Sveučilištu i svakodnevno pješačenje od Rergasse u blizini Franz Josefs Bahnhofs, gdje smo stanovali u staroj stambenoj košnici, do Austrijske nacionalne knjižnice u Hofburgu. Put od sat vremena hoda pokraj Votivkirche s dva vitka čipkasta tornja, pa Ringom pokraj tamnoga gotičkog Rathausa, bijeloga figurama okićenog Parlamenta i dostojanstvene Bečke državne opere kroz Stadtpark prepun njegovanih ruža i napokon do dva Fernkornova spomenika na ulazu kod Knjižnice, koji su nas podsjećali na skinutoga bana Jelačića, najljepši su trenuci naše emigracije.

Ja sam se vratila bez putovnice u proljeće 1969. kada sam na anonimnom natječaju Fonda "Antun Branko Šimić" dobila prvu nagradu za mlade pjesnike. Granični su se policajci snebivali, dogovarali, telefonirali i napokon me pustili.

Na moje veliko iznenađenje bez ikakvih sam problema dobila novu putovnicu. Nije to bio znak demokratizacije, kao što sam ja mislila, nego mamac da se vrati i Benjamin. Tako je i bilo. Benjamin se vratio u proljeće 1970. i odmah bio uhićen. Znalo se da dolazi jer su to javili naši "anđeli čuvari". Dogodilo se sve ono što se poslije događalo svim sudionicima Hrvatskoga proljeća: zatvori, sudski proces, pretresi, tzv. informativni razgovori, oduzimanje putovnica.

Express: Nakon povratka u Zagreb niste godinama mogli dobiti putovnice. Koliko je ukupno trajao taj period? Je li vam to posebno teško palo?

Ostati bez putovnice meni je bilo vrlo teško, ali ne i Benjaminu. Bio je sretan što smo se vratili, znao je da ne može dobiti putovnicu, pa ju nije ni tražio. Ja sam punih 18 godina svake godine obilazila policijske sobe u današnjoj zgradi Ministarstva vanjskih poslova i podnosila molbe za povrat putovnice. Radila sam na Filozofskome fakultetu, dobivala sam pozive na znanstvene simpozije, rješenja o stipendijama i studijskim boravcima u inozemstvu, pa sam sve to prilagala mojim molbama. Ali sve je bilo uzalud. Nisu pomogle ni preporuke Društva hrvatskih književnika ni Hrvatskoga centra P.E.N-a.

Jednom me je na moj zahtjev primio neki visokopozicionirani lik. Rekla sam da pišem doktorsku disertaciju, da imam istraživačku stipendiju i da je to jedini razlog zbog kojeg tržim putovnicu. Ponudio mi je putovnicu pod uvjetom da postanem njihova suradnica. Odbila sam i tako opet od putovnice nije bilo ništa.

No mene to ipak nije slomilo. Na Fakultetu sam se osjećala kao Pepeljuga, ali kod kuće kao princeza. Magistrirala sam i doktorirala i bez studijskih boravaka i stipendija. Putovnicu sam dobila uoči pada Berlinskoga zida, a Benjamin godinu dana poslije, kada su se već počeli slobodno vraćati ljudi iz emigracije.

Express: Kako pamтите vrijeme provedeno u Njemačkoj dok je vaš muž bio ministar savjetnik u veleposlanstvu u Bonnu, a zatim generalni konzul u Zürichu? Demokratske promjene promijenile su naš život, ali ne i nas. Benjamin je preko noći prešao iz traperica, tenisica i pulo-

Bio je prvi član HDZ-a protiv kojega je pokrenut stegovni postupak, brzo se suprotstavio tehnomenadžerskoj struji u zagrebačkoj organizaciji

vera u odijela, košulje i kravate. No ostao je isti kakav je bio u djetinjstvu, kada ga je ubo bumbar, pa nije priznao da ga boli, ili u doba Deklaracije, kada ju nije htio osuditi. Kao predsjednik društveno-političkoga vijeća u Skupštini grada Zagreba, izabran na prvim demokratskim izborima na listi HDZ-a, vrlo se brzo usprotivio postupcima izvršne gradske vlasti, tzv. tehnomenadžerskoj struji. Bio je prvi član HDZ-a protiv kojega je pokrenut stegovni postupak. Određeni krugovi u HDZ-u tražili su njegovo isključenje iz stranke. Proglašen je "nekooperativnim". Njegova osnovna organizacija u Travnome oglušila se o nalog iz središnjice. Predsjednik Tuđman riješio je prvi stranački sukob tako što je Benjamina poslao u diplomaciju – da "ne smeta" u gradskoj skupštini. Kao ministar savjetnik u Bonnu imao je odviše visoke kriterije za tadašnju garnituru u veleposlanstvu, pa je nakon dvije godine vraćen u Zagreb, kada je na političkoj ljuljački u HDZ-u prevagnula tzv. lijeva strana. Bilo bi zanimljivo istražiti i taj segment rane hrvatske diplomacije u povijesti mlade hrvatske države, kada su se na svim stranama isprepletali i sukobljavali različiti politički, svjetonazorski i osobni interesi. Benjamin se u svakome trenutku i svakome povodu čvrsto držao svojih načela i nikada od njih nije odstupao, čak i kada je znao da će to biti na njegovu štetu.

Nisam željela ići u Bonn kao diplomatova žena. Bio je početak Domovinskoga rata i meni se činilo da bi to s moje strane bio oblik dezertstva. Radila sam sa svojom ekipom u Zavodu za znanost o književ-

vodio vrhunske autore, da nije ni mogao biti novinar u starome sustavu jer je bio disident'

nosti Filozofskoga fakulteta monografiju "Hrvatsko ratno pismo", humanitarni projekt "Knjigom za knjigu", u kojemu smo sav prihod od prodaje darovali za izgradnju Dječje knjižnice mira u Vinkovcima. Bio je to simbolični čin solidarnosti s gradom u kojemu je spaljena Gradska knjižnica, ali i stvarna pomoć. Darovani je iznos bio 20.000 tadašnjih njemačkih maraka. Novac se davno potrošio, no uramljena darovnica prenesena je u novu Vinkovačku knjižnicu i tamo stoji kao znak dalekoga uzvišenog vremena. A Zürich? Tu je sve bilo drukčije. Benjamin je kao generalni konzul savršeno funkcionirao jer je bio sam sebi šef, pa je mogao raditi onako kako on zamišlja diplomatsku službu. Bio je to kraj 1990-ih, rat je bio završen, pa sam išla s njim. Nije mi dopuštao dolaziti u ured u konzulatu jer nije htio miješati privatni i javni život. Tako sam igrala ulogu diplomatove žene samo u službenim susretima s drugim veleposlanstvima, konzulatima i našom dijasporom. Imala sam puno slobodnoga vremena, odlazila sam u Züričku središnju knjižnicu u Starome gradu i pisala eseje za emisiju Branke Kamenski "Polu ure kulture". Putovala sam u Zagreb autobusom, snimila nekoliko emisija, vratila se i ponovo pisala. Od jeseni do proljeća nosila sam u autobusu lonac sarme koju nam je napravila moja mama kako ne bih morala kuhati. Tako je, u toj diplomatskoj evaziji, nastala moja knjiga "Dvadeseto stoljeće u retrovizoru: Zürički eseji". Zürich je i za Benjamina i za mene bio sretno i plodno razdoblje. No ni taj mandat nismo odradili do kraja. Razlog

Dubravka Ugrešić (na slici gore) bila je bliska obiteljska prijateljica, dok nije zauvijek napustila Hrvatsku. Danas su Dubravki Oraić Tolić najvažnija njezina obitelj, kći, unuci i posao

povratka bio je posve drukčiji. Po nekim svjedocima predsjednik Tuđman je rekao: "Što taj pametni čovjek radi u Zürichu? Potrebni je kod kuće!". Tako Benjamin nije bio "opozvan", kao iz Bonna, nego "pozvan" na novo radno mjesto glavnoga urednika HINA-e. A tu ga je dočekala nesmiljena borba za medijski prostor. U borbi za moć sredstva se, kao ni u politici, nisu birala.

Tko bude proučavao doba oko 2000., vidjet će da se tada nije dogodio samo politički nego i medijski prijelom. Benjaminov dolazak u HINA-u Globus je najavio riječima: "Odahnuli u Ministar-

Ni mandat u Zürichu nismo odradili do kraja. Po nekim svjedocima predsjednik Tuđman je rekao: "Što taj pametni čovjek radi u Zürichu? Potrebni je kod kuće!"

stvu vanjskih poslova, panika u HINA-i". U prvome intervjuu našao se na vlastiti račun i rekao da je bio novinar samo jedan dan, jer je primljen u Hrvatski tjednik 1. prosinca 1971. u deset sati ujutro, a već u tri sata popodne slušali su Titov govor u Karadordevu kojim je ugušeno Hrvatsko proljeće. Novinari su gorke šalu na vlastiti račun uzeli kao notornu činjenicu i razvlačili naslove "Novinar bez iskustva", "Novinar za jedan dan" i sl. Nije bila važna istina: da je Benjamin erudit i poliglot, da je prevodio vrhunske autore, da je radio kao urednik u Leksikografskom zavodu "Miroslav Krleža", da nije ni mogao biti novinar u starome sustavu jer je bio disident. Važno je bilo uništiti protivnika, poniziti ga i obezvrijediti. Riječ "postistina" i "postistinsko doba" uvedeni su 2016. Ja sam ih doživjela na Benjaminovu primjeru u HINA-i 2000.

Rat za medije bio je nesmiljen kao i u politici, a često i žešći. Mediji su prelazili s desna na lijevo u trgovačkim transakcijama ili u verbalnim svjetonazorskim ratovima. Jedan od ključnih trenutaka u medijskome prijelomu bio je upravo Benjaminov mandat glavnoga urednika u HINA-i od 1998. do pobjede šestoročlane koalicije 2000. U svim polemikama i napadajima tijekom mandata držao se dostojanstveno i mirmo. U takvim i sličnim situacijama, a nije ih bilo malo, nisam ga samo voljela, nego sam mu se i divila. Najviše sam ga voljela kada je bio u zatvoru, a najviše sam mu se divila kako je vodio HINA-u i gospodski podnosio podmetanja i napade.

Express: U knjizi spominjete i prijateljavanje s kolegicama s kojima ste radili na FF-u u Zagrebu. Među njima bila je i Dubravka Ugrešić, koja je u nekom trenutku postala persona non grata u Hrvatskoj. Što vi mislite o slučaju Vještica iz Rija, ali i njezinoj odluci da se više nikad ne vrati u Hrvatsku, živjeti?
 Dubravka i ja radile smo zajedno u Zavodu za znanost o književnosti 20 godina, od početka 1970-ih do početka 1990-ih. Dijelile smo istu sobicu, A-015, u lijevo-me sjevernom traktu na Filozofskome fakultetu, isto radno vrijeme: ponedjeljkom, srijedom i petkom, iste susrete s istim profesorima i istim prijateljima. Bio je rat. Dubravka je otišla. Neslavni članak "Vještica iz Rija" nije bio razlog njezina odlaska, a ni mi, njezini prijatelji na Filozofskome fakultetu. Razlozi su puno dublji. O tome govore njezine knjige i literatura o njezinim knjigama. O tome su nedavno govorili domaći i strani stručnjaci na simpoziju koji je bio organiziran na Filozofskome fakultetu u Zagrebu o životu i djelu Dubravke Ugrešić.

Nastavak na stranici 40

Da je Benjamin bio "mekši", život bi nam sigurno bio lakši. Ali tada ne bi bilo ove knjige

Nastavak sa stranice 31

Express: Pišete u knjizi o situaciji u kojoj je vaš muž odbio rukovanje s tadašnjim premijerom Sanaderom na svečanosti u povodu dodjele nagrade vašoj knjizi. Kako danas gledate na tu situaciju? Jeste li ponosni na to što je vaš muž uvijek imao stav koji se nije bojao izreći ili vam se čini da je katkad mogao biti "mekši" za svoje dobro, odnosno da bi mu možda život bio jednostavniji?

Anekdota o rukovanju za mene je u stvarnome trenutku bila bolna, a danas mi je draga uspomena jer oslikava neobičnu dosljednost i duhovnu neslomljivost moga Benjamina. Dogodilo se to na dodjeli Vjesnikove nagrade za moju knjigu "Muška moderna i ženska postmoderna: Rođenje virtualne kulture" 2006. Dok sam ja primala čestitke i sretno lepršala među drugim slavljenicima i uglednim uzvanicima, Benjamin je bio u društvu mojih elitnih prijateljica, prišao mu je premijer Ivo Sanader, tada na vrhuncu svoje moći, i pružio mu ruku da i njemu čestita. Bilo je to doba hajke na generala Gotovinu. Po medijima su se povlačile riječi "Locirati, uhiti, transferirati". Benjamin je hladno odgovorio: "Takvim ljudima kao što ste vi ja ne pružam ruku". Nakon kratkoga šoka visoko društvo elegantno je prešlo preko incidenta, a moje prijateljice poslije su mi rekly da su se u Benjamina tada "zaljubile".

Da je Benjamin bio "mekši", život bi nam sigurno bio lakši. Ali tada ne bi bilo ove knjige ni iskušenja kroz koja smo zajedno prolazili. Ne bi bilo našega primjera da postoje i mogu postojati takve klasične vrijednosti kao što su ljubav i vjernost, dosljednost i praštanje, biti istodobno duhovni Europljanin i hrvatski domoljub. Ponosna sam na svoga muža i zahvalna što sam imala sreću živjeti s takvim čovjekom.

Express: Vaša kći, Iva Tolić, jedna je od najuspješnijih hrvatskih znanstvenica. Dakle, uz oca i majku filozofe i profesore Iva je odabrala potpuno drugačije zanimanje. Kako je ona pronašla svoj put? Jeste li vi i Benjamin za nju priželjkivali drugačiju karijeru?

Iva je odrasla okružena knjigama iz beletristike i humanistike, priručnicima iz književnosti i rječnicima. U kući se neprestano čitalo, razgovaralo o književnosti i jeziku, prevodilo i pisalo. Činilo nam se posve normalnim da će i naša kći jedinica krenuti istim putem.

No u prvome razredu osnovne škole dogodilo se nešto čudno. Učiteljica je Ivu pitala da joj kaže koja joj se bajka Ivane Brlić Mažuranić najviše sviđa. Bajke je vrlo

Živimo u prijelomno doba obilježeno fenomenima nesagledivih razmjera, od novoga rata na tlu Europe do opće nesigurnosti

dobro poznavala, neke je znala i napamet zbog čestoga čitanja i slušanja. No ona je šutjela. Učiteljica ju je pitala zašto šuti, zašto ne kaže da joj se sviđa barem jedna priča. Iva je odgovorila: "Ne mogu reći zato što su mi sve priče najbolje". A kada su krenula matematička natjecanja i osvojen prva mjesta, postalo nam je jasno da u kući imamo prirodoslovku koja s užitkom rješava zadatke u kojima postoji samo jedno ispravno rješenje.

Bilo je to dovoljno da je ni Benjamin ni ja ne nagovaramo u koju će se gimnaziju upisati. Imala je najviše bodova na prijamnim ispitima i u Križanićevoj gimnaziji i u MIOC-u. Izabrala je MIOC. Meni je to tada bilo malo žao, a danas sam zbog toga sretna.

Express: Kakva je Iva bila kao djevojčica? Iva je bila zaigrana, ali istodobno neobično odgovorna djevojčica. Trčala je s terase u Travnome na peti kat da stigne na "Profesora Baltazara", ali i sjedila za radnim stolicem sama sve dok zadaća nije bila gotova do savršenstva. Nikada nisam s njom radila zadaće. Jedino sam joj dugo čitala. Iva je i danas strastvena čitateljica

Djeca iz Dalmatinske zagore pjevaju na engleskome kao da su završila anglistiku. Da to vidi i čuje Marko Marulić, možda bi ponovno napisao neku novu "Juditu"

književnosti. Voli debele romane koje čita danima. Danas sa svojom djecom ima u stanu poseban kutak "Klub za čitanje".

Express: Čini li vam se iz današnje perspektive da ste trebali nešto napraviti drugačije, da ste trebali donijeti neke druge odluke ili potpisujete sve kako je bilo?

U našem životu ne bih ništa mijenjala, osim samoga početka kada smo oboje ostali bez očeva. Sve drugo s ponosom potpisujem.

Express: Potpredsjednica ste Matice hrvatske i tajnica Razreda za književnost u HAZU-u. Kako danas provodite vrijeme? Što vas zaokuplja?

Sretna sam što nakon završetka profesionalne karijere imam čast raditi u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti i Matici hrvatskoj. U Akademiji sam tajnica Razreda za književnost i glavna urednica časopisa Forum, a u Matici sam potpredsjednica u drugome mandatu.

Čini se da obje glavne kulturne ustanove ponovno dobivaju važnu ulogu u čuvanju i njegovanju nacionalnog identiteta, pa i brige za opstanak nacije i samoga naroda. Živimo u prijelomno doba obilježeno fenomenima nesagledivih razmjera, od novoga rata na tlu Europe do opće nesigurnosti, od profilerskoga uvoza jeftine radne snage iz kulturno dalekih zemalja do demografskoga sloma vlastite populacije, od opasnosti "zamjene stanovništva" i ideologije "drugih i drukčijih" do umjetne inteligencije i stvarnoga, a ne samo simboličnoga posthumanizma.

Donijeli smo Zakon o hrvatskome jeziku, no cijeli nam je javni prostor ispunjen engleskim. Na premijeri veličanstvene opere "Judita" Frane Paraća u Hrvatskome narodnom kazalištu operni prvaci i prvakinja pjevaju na Marulićevoj izvornoj čakavštini, a iznad pozornice idu natpisi: najprije engleski prijevod pa tek zatim, ispod engleskoga prijevoda, hrvatski original. I to baš onaj original na kojemu prvi put piše da je složen "u versih harvacki". Divna TV emisija, koja potiče i njeguje dječje glasove i popularne pjesme, nosi citatni naziv "The Voice Kids Hrvatska", a djeca iz Dalmatinske zagore pjevaju na engleskome kao da su završila anglistiku na Filozofskome fakultetu. Da to vidi i čuje Marko Marulić, bio bi ponosan na mlade natjecatelje i natjecateljice, ali bi možda ponovno napisao neku novu "Juditu".

Express: Koliko je teško naviknuti se na život bez partnera s kojim ste proveli gotovo cijeli svoj život?

Vrlo teško, i to samo uz rad i unuke. Poslovi u Akademiji i Matici duhovno me ispunjuju, a unuci me razveseljuju. Nakon velike ljubavi koju sam imala sreću doživjeti ne tražim ništa više.

24EXPRESS 17. rujna 2025.